Tohle nám o válce nevyprávěli

Reportáž z výmarského vzdělávacího programu, kde studenti diskutují o 2. světové válce a který se chystá i pro školy z ČR

JUDITA MATYÁŠOVÁ

Šest dnů ve Výmaru. Součástí edukačního programu Evropského vzdělávacího centra pro mládež jsou i workshopy. FOTO STEFFEN WALTHERUND, JAN BERNERT

Od roku 2007 jezdí do Výmaru studenti gymnázií a učilišť z belgické Lovaně. Během šestidenního programu diskutují o druhé světové válce, ale také o tom, jak minulost dodnes ovlivňuje naši společnost. Evropské vzdělávací centrum pro mládež (EJBW) ve Výmaru organizuje podobné akce pro teenagery z celé Evropy. Nyní se poprvé mohou hlásit také školy z Česka, které se chtějí zapojit do studentských diskusí.

Obavy z rasismu

Prvních pár minut je všechno dost rozpačité. Sedmdesát mladých lidí má za sebou dlouhou cestu z Belgie, teď si konečně vybalili věci a posadili se v jednom velkém sále ve Výmaru. Lektoři EJBW je rozdělili do menších skupin, aby se navzájem promíchali studenti z gymnázií a z učilišť. „Sedněte si po dvojicích a zeptejte se jeden druhého, co má rád a jakou by chtěl mít superschopnost," říká lektorka Friederike Hobein. Za chvíli se dozvídáme jména a informace. „Tohle je Lucas, je mu sedmnáct a chodí rád do posilovny.", „Jmenuje se Chloe, ráda tancuje a kdyby si mohla přát nějakou superschopnost, tak by chtěla být neviditelná." nebo „Mehmet by rád cestoval časem!"

Po seznamovací části Friederike rozvěsí na tabuli tři otázky, aby zjistila, jaká mají studenti očekávání. Na otázku „Co mě nejvíc zajímá?" přibývá odpovědí, kde zaznívá jméno bývalého koncentračního tábora Buchenwald, který je poblíž Výmaru a studenti tam pojedou na exkurzi. Zájem je také o návštěvu uměleckého Bauhaus muzea. Jsou tu ale i další podněty, jako například „těším se, že potkám nové lidi" nebo „projdu se po městě".

Složitější je to s druhou otázkou, kde se Friederike ptá, co by se v následujících dnech nemělo stát. Na barevných papírcích se objeví nejen „abych neztratil klíče od pokoje" „špatné počasí", ale také slova jako „konflikty", „rasismus" nebo „nerespektování druhých".

Co vidíte na fotkách?

Evropské vzdělávací centrum pro mládež má v nabídce řadu programů v angličtině, které jsou pro studenty z více zemí. Jde hlavně o to, aby se osobně setkali a společně něco zažili. Aktuální program vznikl na míru pro teenagery z Lovaně. V roce 2006 ho inicioval přeživší z Buchenwaldu, který se po válce usadil v Lovani. Chtěl, aby mladá generace věděla, co se stalo nedaleko Výmaru. „Rozhodně nesuplujeme výuku dějepisu. To by ani nebylo možné, protože mladí z celé Evropy mají naprosto odlišné znalosti moderní historie. Bavíme se s nimi nejen o minulosti, ale také o tom, jak nás společná historie ovlivňuje," říká Eric Wrasse, ředitel EJBW, a předává slovo lektorce, která právě začíná přípravu na exkurzi do Buchenwaldu.

Rozdala studentům kopie dobových fotografií, aniž by je okomentovala. Nyní je na studentech, aby řekli, co si myslí, že se na snímcích odehrává. „Tohle jsou asi Židé před deportací," odhaduje dívka u scény, kde muži v uniformách strkají skupinu lidí do vagonu. „Zřejmě jste slyšeli ve škole, že do lágrů byli deportováni Židé, ale víte, koho se ještě týkaly represe?" ptá se Friederike. „Romové", „političtí vězni," zaznívá od studentů. Lektorka je doplňuje: „Také lidé z LGBT komunity, handicapovaní nebo takzvaní asociálové, kteří žili – podle nacistů – nevhodným životním stylem." Na dalším snímku jsou vojáci na polní cestě, poblíž jde žena v bílém oblečení. „Možná někdo z těch propuštěných vězňů?" tipuje student, ale lektorka říká, že toto je jiná situace. „Je to jedna z obyvatelek Výmaru. Američané po válce totiž chtěli, aby místní viděli, co se v Buchenwaldu stalo." Na další fotografii jsou muži v uniformách, kteří stojí kolem sněhuláka. Následuje diskuse o tom, kdo byli esesáci. „Pro řadu mladých lidí byla čest, že je vybrali k SS. Věděli, že budou mít prestižní práci a nejrůznější výhody. Dnes si možná říkáte, proč tehdy lidé šli dobrovolně do SS, ale je potřeba na to nahlížet přes tu ideologii," říká Friederike.

> Nesuplujeme výuku dějepisu. Bavíme se s mladými z celé Evropy o minulosti, ale také o tom, jak nás společná historie ovlivňuje.

Osobní zkušenost

Míříme autobusem do bývalého koncentračního tábora Buchenwald, který je poblíž Výmaru. Cestou si povídám s Roni Goyens, která učí na lovaňském učilišti. „Téma druhé světové války se většinou na belgických základkách neučí. U nás na učňáku se klade hlavní důraz na přípravu pro konkrétní profesi. Na dějepis bohužel moc času není, což je škoda, protože bez znalosti historie jsou mladí lidé náchylnější k nejrůznějším manipulacím. Je moc dobře, že se v rámci programu EJBW promíchají naši studenti a studenti gymnázií. Možná by se nikdy nepotkali a neslyšeli příběhy z minulosti ani ze současnosti. V naší škole je několik studentů z Afriky, kteří do Evropy připluli na člunech s rodiči. Máme také jednoho chlapce, který se sám dostal ze Sýrie až do Belgie."

Před branami bývalého koncentračního tábora už čeká průvodce Joachim König. Popisuje, jak probíhal příchod vězňů do lágru a co byl takzvaný apelplac. Rozlehlá pláň je prázdná, ale v době, kdy tu byl koncentrační tábor, na ní stály řady dřevěných baráků. Joachimův výklad trvá už hodinu a půl a pro některé studenty je zřejmě příliš dlouhý. Postávají opodál, povídají si mezi sebou a občas se něčemu zasmějí. „Tady je půdorys bývalého baráku," říká průvodce. Jedna z dívek se zeptá, kolik tu bydlelo lidí. „Zhruba dvě stě," odvětí Joachim. „Cože? To jako fakt?" diví se studentka a ostatní jsou podobně zaskočení. Mlčí, hlavy sklopené k zemi a prohlíží si zbytky kamenných podezdívek. Do ticha zazní smích skupinky, která výkladu nevěnovala pozornost. „Pro řadu mladých lidí je to vůbec poprvé, kdy jsou na místě, kde se děly takové hrůzy. To, že se smějí, neberu jako výsměch. Ještě prostě neví, jak reagovat," říká průvodce.

Nejen sochy

Poslední den programu je ve znamení emocí, které se mísí v každém studentovi. Co tu zažil, viděl a slyšel? A jak všechno přetavit v jeden umělecký výstup? Rozdělí se do skupin, podle toho, čemu se chtějí věnovat: film, fotografie nebo tanec. Jeden workshop se však liší. Jmenuje se Pomníky a paměť. Lektor Robert Elias Wachholz studoval na Bauhaus univerzitě a věnuje se konceptuálnímu umění. „Tento umělecký žánr není o tom, že malujete obrazy, ale je hlavně o originálních nápadech – konceptech, kdy kombinujete něco, co spolu na první pohled nesouvisí. Nejdřív si ale pojďme říct, jaké znáte pomníky u vás v Lovani, nebo jaké vás zaujaly tady ve Výmaru."

Studenti zatím mlčí a nikdo se moc nemá k tomu, aby zodpověděl otázku. „V Lovani máme takovou sochu, kde muž drží něco nad hlavou, ale nevím co," říká první odvážlivec. Lektor hned vyzvídá více podrobností. „A víš, z jakého materiálu je socha? Jak je asi stará?" Student netuší, ale přidávají se další se svými postřehy. „Tady ve Výmaru se mi líbí socha od Waltera Gropia. Není to nějaká figura, ale vypadá jako plamen. Nic podobného jsem neviděla," říká dívka. Atmosféra už je mnohem uvolněnější, a tak lektor přejde k další části. Promítne krátké video z loňského srpna, kde vidíme demolici obelisku na počest Ruska v Rize. „Co si o tom myslíte?" Názory studentů se různí. Zazní například: „Škoda, že ho zničili, ale rozumím, proč to udělali." nebo „Je dobře, že obelisk dali pryč.", ale také „Měli ho dát do archivu, aby se na tu dobu nezapomnělo."

Rozdrcené dějiny

Po diskusi se vydáme na společnou procházku Výmarem. Robert nám představí nejrůznější pomníky a studenti si je mají fotit nebo natáčet, aby později vytvořili vizuální koláž. Jako první je busta Louise Fürnberga, který pocházel ze židovské rodiny z Jihlavy, po procesu se Slánským se obával represí, tak se s rodinou v roce 1954 přestěhoval do Výmaru. „Busta je tradiční forma, ale pojďme se podívat i na jiné způsoby, jak připomenout osobnost nebo událost spjatou s Výmarem," říká Robert a míříme na nádvoří Durynského vládního archivu.

Celý prostor je pokrytý vrstvou suti. Právě stojíme na místě, kde byla za války věznice a kasárna gestapa. Umělci Horst Hoheisel a Andreas Knitz sem nechali v roce 2002 navézt drť z těchto zdemolovaných budov. A každý, kdo tudy prochází, svým způsobem „drtí" dějiny. Zcela jiný pohled pod nohy se nám naskýtá v nedaleké ulici Brühl. Na chodníku je několik Stolpersteinů (kamenů zmizelých). Jsou to dlažební kostky s mosazným povrchem, kde se dočítáme jména židovských obyvatel Výmaru, kteří tu bydleli a za války zahynuli v koncentračních táborech.

Jeden obrázek s tulipány

Zbývá pár desítek minut do závěrečných prezentací. Sedmdesát studentů je zpátky ve velkém sále, kde před šesti dny začínalo jejich putování minulostí i současností. Už to nejsou mladí lidé, kteří se neznají. Spojilo je něco, co každý vnímá po svém. Někdo se smutkem, jiný s nadějí. „My máme sérii Kidding Weimar (Legrácky ve Výmaru), protože nám přišlo, že je tu až moc seriózních pomníků spisovatelů nebo skladatelů. Chtěli jsme to trochu odlehčit," říká student a promítá snímky, kde slovutným osobnostem nasadili papírovou čepici.

Následuje projekce jednoho obrázku. Vstupní brána do lágru a nad ní nebe plné pestrobarevných tulipánů, které se snáší z oblohy jako sněhové vločky. Autorka k obrázku připsala strohou, ale výstižnou větu: „Tohle je pro 57 tisíc lidí, kteří zahynuli v Buchenwaldu."

Autorka je spolupracovnicí LN

České školy pojedou do Výmaru

JUDITA MATYÁŠOVÁ

Českou neziskovou organizaci Schola Fidentiae vede Tereza Štěpková. Součástí týmu je i lektorka **Marie Smutná** (na snímku). Obě mají letité zkušenosti s edukačními programy o druhé světové válce a obě letos v dubnu navštívily Výmar, aby vytvořily nový program, jež v polovině září spojí studenty z Česka a Německa. Na webu www.skolas.eu zveřejnily výzvu, v rámci níž se do konce května mohou hlásit školy z Česka, které mají zájem o účast na programu EJBW.

LN Proč jste se rozhodli spojit síly s týmem EJBW?

Do Výmaru jezdí studenti z celé Evropy, ale zatím tu nebyla spolupráce se školami v Česku. Můžeme ukázat mladým lidem autentická místa, která jsou spojená s moderními dějinami. Uvidí je ve Výmaru, v nedalekém Buchenwaldu i v Erfurtu, který je odtamtud zhruba čtyřicet minut a v bývalé věznici tajné policie Stasi se tam nachází expozice věnovaná politickým vězňům v období NDR. Většina škol v Česku má problém – časově i finančně – zvládnout program, který by byl delší než dva nebo tři dny. Aktivity tady v EJBW jsou minimálně na šest dnů, a to proto, že pracují s hodně náročnými tématy a je potřeba je proložit i něčím odlehčenějším. Podařilo se nám získat grant od Česko-německého fondu budoucnosti na první pilotní program, který je na míru pro česko-německé skupiny.

LN Čím se odlišuje?

Náš program se jmenuje Sdílená zkušenost a je určen studentům ve věku 16 až 19 let. Zaměříme se na to, jak se dějiny prezentují v Česku a ve Výmaru, potažmo v celém Durynsku. Takový program tu zatím neměli. Dosavadní programy EJBW nezahrnovaly návštěvu Erfurtu. V polovině září se bude konat první česko-německý program, kde vyzkoušíme, jak funguje propojení témat z války a poválečného období.

LN Budete se věnovat také kontroverznímu tématu, jako je odsun Němců?

Uvidíme, kam se v diskusích dostaneme. Určitě chceme, aby se studenti pobavili o tom, jak fungovala společnost za války a jak v poválečném období. Někdo se snažil všemožně vzdorovat, jiný sympatizoval s ideologií a pak bylo mnoho lidí, kteří byli v takové šedé zóně. Zatím nevím, jak se prezentují dějiny v Durynsku. Možná zjistíme, že podobně jako u nás, tak i u nich se poválečná doba maluje trochu na růžovo. Na konkrétních příkladech chceme ukázat, jak se zamyslet nad nejednoznačností našich dějin. Chceme, aby mladí popřemýšleli, kam v minulosti vedlo popírání lidských práv a vyčleňování skupiny obyvatel. A jestli to není něco, co by nás mělo i do budoucna varovat.

LN Co by si studenti měli z programu odnést?

Nechceme mladé lidi dotlačit k pocitům viny za něco, co se stalo před lety. Jde nám spíš o to, aby se zamysleli, co v minulosti vedlo k tomu, že byla porušena demokracie, a zda se něco takového děje i dnes. A také se zeptali sami sebe, zda můžu já jako mladý člověk nějak přispět k tomu, aby se nedělo bezpráví ve společnosti. Uvědomit si, že se máme navzdory všemu, co se děje, dobře, ale stále existují hrozby, které nás mohou o svobodu a demokracii připravit.